
Dr Slobodan Vuković
Institut društvenih nauka
Beograd

MEDIJI U SLUŽBI DRŽAVNE POLITIKE

U članku¹ se analizira odnos između medija, poslanika u njima i zvaničnika, odnosno, na nekoliko primera, analizira se koliko na izveštavanje medija, kada je reč o nacionalnoj politici, utiču nacionalni interesi i stavovi zvaničnika. Zatim koliko ti interesi mogu uticati ne samo na krivo informisanje o nekom događaju u zainteresovanoj zemlji nego i na prećutkivanje zločina, na primeru Srebrenice i birčanskoj kraja počinjenog nad Srbima, s jedne, i pruveličavanje zločina počinjenog nad muslimanima, s druge strane. Opšti je zaključak da pluralizma informisanja, izuzev u iznimnim slučajevima, nema kada su u pitanju nacionalni i geostrateški interesi. Suprotno ovom, o pluralizmu informisanja, kada je reč o unutrašnjim zbivanjima, možemo govoriti u onim društvima u kojima postoji sloboda propagiranja različitim političkih, religijskih, filozofskih, interesnih, vrednosnih i moralnih koncepcija ili doktrina.

Ključne reči: mediji, zvaničnici, interesi, informisanje, prećutkivanje, Srbi, muslimani.

Na sledećim stranicama pokušaćemo da sagledamo komplikovani i višeznači odnos u trouglu: mediji, poslanici u njima i institucije moći i vlasti, a naročito kada je reč o stvarnom ili pak proklamovanom ili nabeđenom nacionalnom interesu, gde se odnosi između njih dodatno usložnjavaju, pri čemu se neminovno nameće nekoliko pitanja. Prvo: da li zapadni mediji, ako imamo u vidu rat u Golfskom zalivu, jugoslovensko iskustvo i najnoviji rusko-gruzijski rat, kada izveštavaju o spoljnoj politici svojih država ili o zbi-

¹ Rad na projektu 149020 koji finansira Ministarstvo nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

vanjima u zainteresovanoj zemlji, slede ili zastupaju proklamovane (ili nabeđene) interese svojih vlada, odnosno svoje nacionalne, patriotske, ekonomske ili geostrateške interese (na koje se često nadograđuju postojeći stereotipi i animoziteti)? Zatim, koliko su mediji, i poslenici u njima, i politička klasa, a samim tim i vlade, interesno povezani? Da li će se medijima, posebno onima koji su na usluzi svojim vladama, one kasnije, kada se ukaže prilika, za tu pomoć, i u kojoj meri odužiti? Da li pluralizma informisanja (isključuju se izuzetni slučajevi), kada je reč o spoljnoj politici, ima samo u slučajevima kada je u pojedinim pitanjima spoljne politike politička klasa podeljena? Poseban je problem kako mediji izveštavaju o pitanjima o kojima u političkoj klasi postoji široka saglasnost. Pokušaćemo da na ovo odgovorimo analizom nekoliko karakterističnih primera.

Bombardovanje televizije u Beogradu (22. aprila 1999. godine), kada je ubijeno šesnaest novinara i tehničara, prokomentarisano je od Međunarodne federacije novinara ovako: „Ovaj raketni napad izgleda da sadrži vrlo jasnu poruku: opravdani su civilni ciljevi a posebno oni novinarski“² – naravno kada je to u interesu neprikosnovenog nosioca sile. Isto tako, kada novinar gnusno laže u interesu te sile, njegov integritet biće zaštićen i čak pohvaljen, ili nagrađen. U tom slučaju novinarski kodeks je mrtvo slovo na papiru. No, kada je reč o maloj i nezaštićenoj zemlji, sve je, naravno, obrnuto: novinari mogu postati legitimna meta. Otuda proističe da se, u krajnjoj instanci, sve svodi na odnose moći i gole sile (najčešće zakamuflirane i zavijene u raznorazne oblance, počev od selekcije informacija, laži i obmana, preko brojnih moralisanja i „teorijskih“ opravdanja, do kreativnog tumačenja međunarodnog prava). Donekle je, ali samo donekle, slično kada je reč o unutrašnjim prilikama.

Vest da je RTS učutkana NATO bombama, koju na jednoj novinarskoj proslavi objavljuje Ričard Holbruk, primilo je gromkim aplauzom, bez imalo stida i zazora, tri stotine zvezda američkog novinarstva. Holbruk će ih tom prilikom i pohvaliti za „spektakularno medijsko pokrivanje Kosova“, uz uveravanje da oni u Vašingtonu „to imaju u vidu“.³ U ovome se može tražiti jedan od uzroka uniformnog informisanja zapadnih medija o sopstvenoj državnoj spoljnoj politici, odnosno o politici svojih vlada. Ako u tome ne za-

² Remondino, E. (2002), *Televizija ide u rat*, Clio, Beograd, 169.

³ Vidi: „Смрт заливена шампањцем“, *НИН*, 24. април 2001, 26–27.

dovolje, mogu biti ukoreni,⁴ javno napadnuti s najvišeg mesta,⁵ ili bi im moglo biti zaprećeno (uskraćivanje informacija, odstranjivanje s konferencija za štampu i slično, a da ne govorimo o mogućoj optužbi da ne štite ili ne podržavaju američke nacionalne interese). Jedan od načina pritiska na medije u formiranju javnog mnjenja prema željama i interesima vlada jeste i njihov uticaj na uskraćivanje oglašavanja posebno firmi koje imaju vladine narudžbine (vojni, naftni i drugi kompleksi), čime se pruža primer i drugim potencijalnim oglašivačima.

Ako imamo u vidu bilo koju kriznu situaciju (druga Jugoslavija, Kosovo i Metohija, Irak, Avganistan, Gruzija i druge), vidimo da mediji „prema spolja“ nastupaju jedinstveno, i bez pogovora zastupaju proklamovane interese, čak i u situaciji kada ti interesi mogu biti u koliziji s interesima države kao celine, a u saglasnosti s posebnim interesima pojedinih društvenih grupa (na primer naftni lobi, ili pak lobi proizvođača oružja u Sjedinjenim Državama). Naravno, sve ovo ako politička klasa o tom slučaju nije duboko podeljena. (Primer je slučaj Iraka: kada je američka politička klasa u politici prema Iraku bila u velikoj meri jedinstvena i izveštavanje je, u gotovo istoj meri, bilo uniformno; nasuprot ovome, kada je došlo do različitih stanovišta u njoj samoj, suočenoj s američkim porazom i gubljenjem kredibiliteta u svetu, pojavio se i pluralizam informisanja.)

Prepoznavanje interesa vlade, ili vladajuće društvene grupe, među poslanicima sedme sile, donosi političke a često i društvene poene. To najbolje ilustruje sledeći primer. Dan Rater (Dan Rather), novinar CBS-a, u govoru održanom u Nacionalnom pres klubu u Vašingtonu o napadima na jugoslovenske vodovodne i elektrodistributivne sisteme 1999. godine, govorio je kao o „našim“ napadima. Na pitanje prisutnih novinara da li je prikladno da se navodno nezavisan novinar priklanja jednoj strani u sukobu Rater je od-

⁴ Tužitelj Haškog suda Džefri Najs (Jefri Nais) javno je ukorio izveštače s haškog suđenja što kritikuju nastup i tanke dokaze tužilaštva – Gorin, Julia „Remember Srebrenica – a.k.a. ‘So what if we globalized al Qaeda!’“, *Jewish World Review* (http://www.jewishworldreview.com/julia/gorin_2005_07_11.php3?printer_friendly).

⁵ O događanjima za vreme NATO bombardovanja Srbije Alister Kembel (Alastair Kampbell), u naknadnom svedočenju o razgovorima sa Tonijem Blerom, kaže: „Izveštaji za štampu nisu toliko loši, ali imamo ozbiljan problem sa Bi-Bi-Sijem i već smo razgovarali o tome da ih javno napadnemo“ – Kampbell, A. (2007), *The Blair years*. Hutchinson, London; nav. prema: „Како су стварно доношене одлуке о НАТО бомбардовању“, *НИИ*, 27. септембар 2007, 102.

govorio: „Ja sam američki izveštač. Da, ja sam izveštač i hoću da budem pouzdan. Hoću da budem pravičan. Ali ja sam Amerikanac... I zato kada piloti Sjedinjenih Država u avionima Sjedinjenih Država isključe struju, za mene smo to učinili ‘mi’... Ja ću se boriti za našu pobjedu (aplauz).“⁶ Da li se u navedenim situacijama krši međunarodno pravo, da li su u tim napadima svi objekti proglašeni za vojne i da li se u tim napadima ubijaju deca⁷ i nemoćni starci – to novinare, kada su američki „nacionalni“ i geostrateški interesi u pitanju, ni najmanje neće interesovati. Istovremeno će naširoko svakodnevno ispredati i reklamirati priču o američkoj demokratiji i humanosti, i drugima, milom ili silom, nametati svoje viđenje konkretnog slučaja, i svoj vrednosni sistem.

Ponekad ti interesi, pogotovo kada je reč o pojedinim državama u Evropi, mogu biti diktirani njihovim međunarodnim ugovorima i obavezama, i na osnovu tih obaveza oni, onda, svima ostalima, nameću sopstveno viđenje politike. O tome najbolje svedoči članstvo u NATO-u. Posle usaglašenih stavova, često i nametnutih od Sjedinjenih Američkih Država, sve države se najčešće pridržavaju postignutog dogovora. To potvrđuje činjenica da su nezavisnost Kosova među prvima priznale gotovo sve države članice NATO-a, kao i one koje pretenduju na članstvo u toj organizaciji. Da se javno mnjenje ne bi suprotstavilo takvoj politici, ono se sistematski priprema i obrađuje.⁸ U tu svrhu se angažuju razne agencije za odnose s javnošću i propagandu, na usluzi su im brojni „objektivni“ analitičari i „nezavisni“ a u suštini provladini mediji. Za potkrepljenje propagandne retorike ne preza se ni od montaže scena u studiju, ili pak kad zatreba, i uživo, što je mnogo uverljivije (ulica Vase Miskina, Markale, Račak, itd.). Potom se ide i korak dalje pa se političkom interesu daje drugo značenje: sopstveni politički interes proglašava se za opšti i univerzalan, odnosno interpretira se kao moralno dobro, a otuda se nameće i sopstvena koncepcija pravde. Time se objašnjava što u javnom diskursu ima toliko moralisanja, a poznato je da se u propa-

⁶ Hajden, M. R. (2000), „Pristrasna ‘pravda’: Ljudski pravizam i Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju“, *Filozofski godišnjak*, 13, 291–292.

⁷ Tokom NATO agresije na SR Jugoslaviju, mart–jun 1999, u Srbiji je ubijeno oko 2.300 civila a od toga oko 700 dece mlađe od 15 godina, a ranjeno je oko 5.000 građana.

⁸ Vidi šire: Вуковић, С. (2007), *Како су нас волели: Антиисрелска пропаганда и разбијање Југославије*, Stilos, Нови Сад.

gandnoj retorici ono često koristi da bi se prikrili neki drugi interesi: u ovom slučaju kako bi se kasniji potezi vlada lako mogli „opravdati“ jer su u skladu s tom propagiranom i javnosti nametnutom koncepcijom „pravde“.⁹

Sledeći potez je demonizacija zvaničnog neprijatelja, pri čemu on u javnom diskursu mora biti lišen svih ljudskih karakteristika.¹⁰ Nije redak slučaj da se u „kriznim“ situacijama – da bi se skrenula pažnja s tekućih unutrašnjih ili spoljnih problema, da bi se homogenizovala javnost ili obezbedila podrška javnog mnjenja za sopstvene ciljeve – zvanični neprijatelj, po potrebi, proizvede ili izmisli, ako ga slučajno nema. Time se oživljava kolektivna nesigurnost i ugroženost (ranije od komunističkog Istoka, sada od Al Kaide, Irana ili zavisnosti Zapada od ruske energije, i slično). U takvim situacijama unutrašnje razlike i sporenja najčešće odlaze u drugi plan. (Nakon 11 septembra u Sjedinjenim Državama izglasani su bez ikakvog otpora zakoni o ograničavanju građanskih sloboda.) Otuda akcija protiv neprijatelja ni u kom slučaju ne može biti „zločinačka“, odnosno taj je izraz rezervisan samo za zvaničnog neprijatelja. Uprava zbog toga u izjavama njihovih političara, a da bi se kamuflirao goli politički ili geostrateški interes, ima toliko moralisanja (kome se obično pribegava u nedostatku argumenata) i zato se političkim i vojnim potezima koji eventualno mogu doći pod udar javnosti pridaje sasvim drugačije (najčešće neutralno) značenje.

U ovom kontekstu možemo tražiti razlog i što se u ratu protiv Iraka i američko desetogodišnje bombardovanje (s prekidima) jednom proglašava kao zaštita Kuvajta, drugi put kao zaštita ljudskih prava Kurda, treći put kao sprečavanje proizvodnje oružja za masovno uništenje, četvrti put kao borba protiv osvedočenog diktatora, peti put kao borba protiv svetskog terorizma (Al Kaide), šesti put kao „stabilizacija“ Iraka i „uvođenje“ demokratije, sedmi put kao sprečavanje podele Iraka, osmi put sprečavanje da mesto u Iraku ne zauzme prema Sjedinjenim Državama

⁹ Poistovećivanje pravde s interesom ima dugu tradiciju – postoji još kod starih Grka – Tukidid (1957), *Povijest peloponeskog rata*, Matica hrvatska, Zagreb, III. 39. 36, III. 56. 3, III. 44, III. 447. 56.

¹⁰ Vidi: Вуковић, С. (2008), „Парадигма пријатељ-непријатељ: модел антисрпске пропаганде 90-их“, *Социолошки преглед*, год. 42, бр. 3, 273–276 (<http://www.socioloskipregled.org.yu>).

neprijateljski raspoložen Iran, a deveti put kao širenje demokratije i slobode.¹¹ Obrazloženjima nema kraja, ona se prilagođavaju političkom trenutku. Nasuprot tome, svima je jasno da je reč o američkim interesima, odnosno o kontroli proizvodnje, izvoza i cene nafte. To je, na kraju krajeva, što je inače svima poznato, nevoljno priznao i vašingtonskoj administraciji naklonjen *The Washington Post*. Da nije bilo naoružanja za masovno uništenje priznao je, nešto kasnije, posle okupacije Iraka, i Hans Bliks (Hans Bliks), šef inspektorske misije UN u Iraku.¹² Naposletku, posle izvršene invazije i odsustva dokaza o tome oružju, a pod teretom sve većih gubitaka i izgubljene podrške u javnom mnjenju, to će priznati i državni sekretar i, na kraju, i sam predsednik Sjedinjenih Država. Kasnije će za obmanjivanje javnosti, da bi se spasao kredibilitet moćnika, biti optužene sopstvene obavestajne službe iako one nisu decidno tvrdile da to oružje postoji.¹³ Potpuno se suprotno dešava, kada je reč o informisanju, u slučaju unutrašnje politike – pod uslovom da to ne nanosi štetu ugledu zemlje.¹⁴

Tamo gde do izraza dolazi pluralizam interesa različitih društvenih grupa – zapravo, gde dolazi do izražaja pluralizam različitih političkih, religijskih, filozofskih, interesnih, vrednosnih i moralnih koncepcija ili doktrina,

¹¹ Sve se može opravdati, pa i na moralnom planu; tako, na primer, Mark Amstutz tzv. Bušovu doktrinu, koja se na kraju krajeva svodi na zadržavanje američke vojne premoći i „prava“ da se deluje unilateralno, čak i vojnom silom, *moralno* opravdava Bušovim verovanjem da nadmoć američke sile doprinosi miroljubivom i prosperitetnom svetskom poretku. Amstutz, R. M. (2008), *Međunarodna etika: globalna politika: pojmovi, teorije i slučajevi*, Službeni glasnik, Beograd, 118–122 [Amstutz, R. M. (2008), *International ethics. Concepts, theories and cases in global politics*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, Maryland].

¹² Posle okupacije Iraka od anglo-američke koalicije, uprkos predanim nastojanjima biološko oružje nije nađeno. To je kasnije i priznato. Šef istražnog tima Dejvid Kej podneo je zato ostavku, uz obrazloženje da ne veruje u postojanje zaliha oružja za masovno uništenje – vidi: *Поліміка*, 28. јануар 2004.

¹³ O prikrivanju obavestajnih podataka o stanju u Iraku od strane administracije vidi: Rajzen, Dž. (2006), *Ratno stanje. Tajna istorija CIA-e i Bušove administracije*, Samizdat B92, Beograd [Risen, J. (2006), *State of war : the secret history of the CIA and the Bush administration*, Free Press, New York].

¹⁴ Engleske novine ne obavestavaju javnost o masovnim napadima građana na džamije i druge muslimanske objekte, koji su usledili nakon terorističkog napada od 7. jula 2005. u Londonu – pod izgovorom da bi takvo pisanje postrekavalo još veću mržnju – *Новості*, 24. јул 2005.

koje se bez većih problema i ograničenja mogu i javno propagirati i zastupati – ima i pluralizma informisanja. U isto vreme, i to nije redak slučaj, kada je reč o unutrašnjim prilikama, za lažno informisanje može se snositi profesionalna i moralna odgovornost. Tako je, na primer, novinar *New York Times*-a Džejson Bler (Jayson Blair) otpušten kada je utvrđeno da su njegove priče i intervjui izmišljeni. Njegov postupak kosio se s osnovnim normama prihvaćenim u američkom društvu,¹⁵ ali zato lažno informisanje o drugima, ako je to u interesu javnih zvaničnika, „državnih interesa“, i slično, može biti čak nagrađeno Pulicerovom nagradom za novinarstvo. Dakle, kada se nastupa prema spolja, pluralizma informisanja nema, jer nema ni pluralizma interesa, odnosno mediji, najčešće orkestrirano, zastupaju proklamovane američke, engleske ili nemačke nacionalne interese.¹⁶ Uz to, vlade ili pojedina ministarstva čak angažuju novinare, razne „neutralne“ stručnjake i agencije za odnose sa javnošću kako bi promovisali svoja stanovišta, a radi dobijanja podrške u javnom mnjenju, pri čemu se ne preza ni od iznošenja ordinarnih laži.¹⁷ Za to će se u javnom diskursu lako naći opravdanje. Dodajmo ovome činjenicu da javno mnjenje, još iz vremena rimske a zatim i britanske imperijalne moći, što se kasnije prenelo na Sjedinjene Države, podržava svoje vlade (i državnike) kad su spremne da svoju volju nametnu drugim državama ili narodima. Oni, naravno, tu podršku najčešće gube onda kada počnu da gube na ratištu. U suprotnom, kada mali narod pokuša da zaštititi i najmanji sopstveni državni ili nacionalni interes (pod uslovom da nije pod zaštitom neke velike sile), to se u slobodnoj zapadnoj štampi automat-

¹⁵ Takvih slučajeva ima još (Stiven Glas /Stephen Glass/ iz *The New Republic*-e, Dženet Kuk /Janet Cooke/ iz *The Washington Post*-a), ali se, po pravilu, ovo određuje kao unutrašnji američki problem – Žaket, D. (2007), *Novinarska etika: moralna odgovornost u medijima*, Službeni glasnik, Beograd, 52–55 [Jacquette, D. (2007), *Journalistic ethic: moral responsibility in the media*, New Jersey].

¹⁶ Primera ima na pretek: Foklandski rat, rat u Gofskom zalivu, kriza u bivšoj Jugoslaviji, bombardovanje SR Jugoslavije, bombardovanje i okupacija Avganistana, okupacija Iraka, itd. Većina zapadnih medija u svim ovim slučajevima izveštavala je po unapred utvrđenom klišeju i samo ono što im je dozvolila vojna komanda – vidi: Candito, M. (2000), *Professione: reporter di guerra*, Baldini & Castoldi, Milano; nav. prema: Remondino, E. (2002), *Televizija ide u rat*, 9–16.

¹⁷ Vlada Sjedinjenih Američkih Država i Pentagon angažovali su novinare i vojne stručnjake da šire lažne informacije u korist zvanične politike SAD – *The New York Times*, April 21, 2008.

ski proglašava za fobiju ili nacionalizam, a može biti i kažnjeno: protiv nje ga se može pokrenuti, u savremenim uslovima globalizovanih medija koje kontroliše Zapad, čitava propagandna mašinerija, satanizovati ga tako da istina ili drugačije mišljenje ostane duboko zapretano. Preciznije rečeno, u uslovima globalnih medija može se, preko noći, od pravednika napraviti crni đavo i od crnog đavola pravednik. Po toj dobro poznatoj matrici od Srba su napravljeni ubice, agresori, silovatelji, i slično, a od Hrvata i muslimana kasnije i Šiptara – nevine žrtve.¹⁸

* * *

Navedenoj medijskoj manipulaciji, odnosno interesima zvaničnika, treba dodati prećutkivanje ili – ako se nešto eventualno i prizna – umanjenje broja žrtava Srba iz Srebrenice, Bratunca i birčanskog kraja, odnosno – sakrivanje organizovanog zločina koji je nad Srbima počinila regularna (muslimanska) armija Bosne i Hercegovine pod komandom Nasera Orića, što znači muslimanska vlada u Sarajevu. Samo od maja 1992. do januara 1993. godine, u muslimanskim operacijama po selima srebreničke regije (najčešće pod okriljem noći), ubijeno je preko 1.300 Srba,¹⁹ a samo u opštinama Srebrenica i Bratunac 960 građana, među njima starci i žene. U tim muslimanskim pohodima po opštini Srebrenica zapaljeno je i opljačkano 21 selo a u opštini Bratunac 22 sela. U selu Radovčići 5. maja 1992. živog su spalili nepokretnog učitelja Palančanin Vasu (1912).²⁰ Neke od tih muslimanskih pohoda opisuje Ibran Mustafić,²¹ i naknadno pokušava da ih opravda obezbeđivanjem hrane za enklavu (pljačkanjem).²² Tačno je da su u tim pohodima

¹⁸ Vidi: Вуковић, С. (2001), „Немачка, Аустрија и разбијање Југославије“, *Социолошки преглед*, год. 35, бр. 3–4 (<http://www.socioloskipregled.org.yu>).

¹⁹ *Геноцид њочињен над српским народом на њодручју субреије Сребреница 1992. године*, (1991), Документациони центар Републике Српске за истраживање ратних злочина, Бања Лука (<http://www.dcrs.org>).

²⁰ Исто (<http://www.dcrs.org>).

²¹ Он је приликом расправе о доношењу одлуке за расписивање референдума о независној БиХ изјавио следеће: „Ја Нови Пазар и Истанбул волим хиљаду пута више него Дрвар и Босанско Грахово“ (Дрвар и Босанско Грахово су градови насељени Србима) – Mustafić, I. (2008), *Planirani kaos 1990–1996*, Sarajevo, 129.

²² Један од тих pohoda opisuje Ibram Mustafić – Mustafić, I. (2008), 222–227.

po srebreničkom kraju muslimani pljačkali na sve što su naišli.²³ Posledica je bila da je krajem decembra 1992. Orić, sa svojom jedinicom stacioniranom u Srebrenici, kontrolisao 95% srebreničke opštine i pola opštine Bratunac,²⁴ i iz nje vršio harangu po okolnim srpskim selima, što se i nakon proglašenja Srebrenice za zaštićenu zonu nastavlja. To potvrđuju statistički podaci: na području Srebrenice 1991. živelo je 9.390 Srba a nakon muslimanske ofanzive ostalo je 860, odnosno 9%.²⁵

Nakon proglašenja Srebrenice za zaštićenu zonu pod kontrolom Ujedinjenih nacija iz nje su, po Ibranu Mustafiću, članu glavnog odbora SDA iz Srebrenice, pripadnici muslimanskih jedinica konstantno vršili napade po srpskim položajima²⁶ i vršili pokolje srpskog stanovništva, po okolnim selima. U tim aktivnostima je tokom 1992–1995. godine stradalo 3.287 Srba, od kojih su 2.382 bili civili;²⁷ zločini su vršeni najvećim delom upadima muslimanske vojske iz „demilitarizovane“ i zaštićene zone (Srebrenice).²⁸ Dakle, „nema sumnje da su političari u Sarajevu koristili enklave u istočnoj Bosni kao pritisak na međunarodnu zajednicu“.²⁹

Sistematsko prećutkivanje stradanja Srba u zapadnim medijima traje više od jedne decenije, budući da tako odgovara vladama nekoliko zapadnih država, kao što im takođe odgovara da se ne pominje jedna druga zaštićena zona Ujedinjenih nacija, Republika Srpska Krajina koju su Hrvatske snage očistile od Srba. Da je Srebrenica demilitarizovana, potvrdio je komandant UNPROFOR-a švedski general Valgren (Lars-Eric Wahlgren) pet dana nakon proglašenja Srebrenice za zaštićenu zonu – on je 21. aprila 1993. referi-

²³ Опљачкано је 7.200 грла говеда, 16.000 оваса и огромне количине остале хране – Иванишевић, М., (2008), „Докле ћутати“ (интервју), *Нова Зора*, бр. 18–19, 50–62.

²⁴ Honig, J. V., Hot, N. (1997), *Srebrenica: svedočanstvo o jednom ratnom zločinu*, Radio B 92, Beograd, 113 [Honig, J. W. & Both, N. (1996), *Srebrenica: record of a war crime*, Penguin, London].

²⁵ Иванишевић, М. (2008), „Докле ћутати“ (интервју), *Нова Зора*, бр. 18–19, 50–62.

²⁶ Види: Mustafić, I. (2008), *Planirani kaos 1990-1996*, Sarajevo.

²⁷ Иванишевић, М. (2007), *Сребреница јул 1995 – истрајање за истином*, Хришћанска мисао, Београд, 19, 69–143.

²⁸ Mustafić, I. (2008), *Planirani kaos 1990–1996*, Sarajevo.

²⁹ Vilem Honig, J. V., Hot, N. (1997), *Srebrenica: svedočanstvo o jednom ratnom zločinu*, Radio B 92, Beograd.

sao: „Na osnovu raporta koji sam dobio od svojih oficira u Srebrenici, mogu da potvrdim da je danas u podne grad demilitarizovan.“³⁰ U ovome se krije jedan od razloga što se Holandija protivi evropskim integracijama Srbije: nakon preuzimanja od švedskog bataljona, njene vojne jedinice obezbeđivale su Srebrenicu kao zaštićenu zonu i dozvolile da se u njoj stacionira između 3.000 i 4.000 naoružanih vojnika muslimanske armije, a zatim i dozvolile da se iz nje izvode vojne akcije po okolnim nezaštićenim srpskim selima.³¹ Tu se takođe krije ključni razlog zbog čega se na Zapadu prećutkuju srpske žrtve u srebreničkom kraju.

Na drugoj strani, evro-američki mediji i zvaničnici kao proizvođači krize u drugoj Jugoslaviji prećutkuju međumuslimanske sukobe u Srebrenici³² (čije su žrtve naknadno pripisane Srbima) i Bihaću, zatim prećutkuje se stradanje muslimanske kolone u borbi sa srpskim vojnim snagama, koja je kroz šume pokušala da se probije do Tuzle (što takođe pominje Mustafić). Tu je takođe i međumuslimanski sukob tokom pada Srebrenice, što su potvrdili pripadnici holandskih plavih šlemova, koji su videli „na dva mesta borbe između onih (muslimana), koji su želeli da ostanu, i onih (muslimana), koji su želeli da odu“.³³ Na kraju, tu je preuveličavanje i mitologizacija, evro-američkih zvaničnika i masovnih medija,³⁴ zločina počinjenog u Srebrenici, kojeg je neosporno bilo, zato što su tu stradali muslimani kojima je od samog početka sukoba bila namenjena uloga žrtve. „Masakr u Srebrenici“, prema Edvardu Hermanu, „predstavlja najveći trijumf propagande vezane za balkanske ratove. (...) Mediji su postali saborci u ratu od 1991. tako da su, usled servilnosti prema bosanskim Muslimanima i antisrpske delatnosti, nestali svi standardi objektivnosti.“³⁵

Naime, prema Hermanu, tri stvari upućuju na ozbiljna pitanja vezana za Srebrenicu, pitanja koja se nisu postavljala u vreme i neposredno posle masakra. Prvo proističe iz činjenice da je masakr u potpunosti odgovarao političkim potrebama Klintonove administracije, bosanskim muslimanima i Hr-

³⁰ Honig, J., Hot, N. (1997), *Srebrenica: svedočanstvo o jednom ratnom zločinu*, 113.

³¹ „Bosnia: The Great Betrayal“, *New York Riview of Books*, March 1998.

³² Mustafić, I. (2008), na više mesta.

³³ Елзесер, Ј. (2002), *Рајини злочини. Бесцидне лажу и жртве НАТО-а у косовском сукобу*, Јасен, Никшић, 27 [Елдссер, Ј. (2001), *Kriegsverbrechen. Die tьdlichen Lьgen der Nato und ihre Opfer im Kosovo-Konflikt*, Konkret, Hamburg].

³⁴ Елзесер, Ј. (2002), *Рајини злочин*, 11-34.

³⁵ Herman, S. E. (2006), „The Approved Narrative of the Srebrenica Massacre“, *International Journal for the Semiotics of Law*, Vol. 19, No. 4, p. 431.

vatima. Drugo – posle Srebrenice govori se o seriji akcija istrebljenja, koji su počinili Srbi, što se s određenom pravilnošću aktualizuje u strateškim momentima a zarad obezbeđenja podrške javnosti za nasilne intervencije Sjedinjenih Država i NATO snaga, a što se kasnije ispostavlja kao laž. I treća stvar: evidencija o masakru, naročito kada je reč o navodno 8.000 pobijenih, uvek je bila najblažše rečeno problematična,³⁶ odnosno licitiranje i uvećanje broja srebreničkih žrtava postoji od samog početka, da bi bilo aktualizovano u vreme NATO bombardovanja SR Jugoslavije, kao jedno, između ostalih, opravdanja te agresije.³⁷ Brojku od prvo 10.000 nestalih izneo je portparol Međunarodnog Crvenog krsta u Ženevi Pjer Gotje (Gaultier) s ogradom da je moguće da su mnogi od njih dvostruko evidentirani.³⁸ Dve nedelje kasnije *The New York Times* je, bez ikakve ograde, lansirao vest o 8.000 nestalih iz Srebrenice,³⁹ koja se zatim, u mnogim izveštajima, ubrzo pretvorila u pobijene. Uvećanje broja žrtava srebreničkih muslimana može se staviti i u sledeći kontekst: u toku 1995. Klinton je bio pod političkim pritiskom medija i Boba Dola (Bob Dole) da preduzme oštriju intervenciju u korist bosanskih muslimana,⁴⁰ tako da je njegova administracija aktivno nastojala da nađe opravdanje za svoju sve agresivniju politiku.⁴¹

U podmetanju dokaza i obmanjivanju javnosti učestvovali su i najviši američki zvaničnici. Tako, na primer, Madlen Olbrajt 10. avgusta 1995, na zatvorenoj sednici Saveta bezbednosti, pokazuje neke satelitske snimke koji treba da denunciraju Srbe. Među njima ističe fotografiju ljudi okupljenih na stadionu, navodno bosanskih muslimana kod Srebrenice, i sledeću, snimljenu navodno neposredno potom, na kojoj se vidi trag masovne grobnice. Te fotografije nikad nisu objavljene, niti su ikad proveravane na terenu, uprkos tvrdnjama Haškog suda o „velikim naporima Srba da sakriju tela“.⁴² Medi-

³⁶ Herman, S. E. (2006), p. 411.

³⁷ Елзесер, Ј. (2002), *Рајни злочин*, 11-31.

³⁸ *Junge Welt*, 30. August 1995; nav. prema: Елзесер, Ј. (2002), 17.

³⁹ *The New York Times*, September 15, 1995.

⁴⁰ Ivo Pukanić, „Uloga SAD u Oluji. Oduševljen operacijom Bljesak predsednik Klinton je dao odobrenje za operaciju Oluja“, *Nacional* (Zagreb), 24. maj 2005

⁴¹ Herman, S. E. (2006), „The Approved Narrative of the Srebrenica Massacre“, p. 411.

⁴² ICTY, Amended Joinder Indictment, May 22, 2002, Par. 51; <http://www.un.org/indictment/english/nik-ai020527c.htm>

ji nikad nisu postavili pitanja s tim u vezi, iako je Olbrajtova tada obećala da će dalje „pratiti razvoj stvari“.⁴³ Dva meseca kasnije (oktobra 1995) Dejvid Roud (David Rohde) dopisnik *The Christian Science Monitor*-a, izveštava da je posetio mesto navodne masovne grobnice u blizini Srebrenice; za to će u aprilu 1996. dobiti Pulicerovu nagradu za novinarstvo.⁴⁴ Ovo potvrđuje da je u američkom društvu, na osnovu dotadašnjeg izveštavanja medija, postignuta široka saglasnost da su Srbi isključivi krivci za sva zbivanja na prostoru druge Jugoslavije, jer se svaki izveštaj, makar on bio i lažan, prima kao istinit.⁴⁵

U stvari, navedene tvrdnje nisu ni mogle da budu dokazane jer su osporene i pre nego što ih je Olbrajtova iznela. Naime, čitav mesec ranije, u julu 1995, jedan američki zvaničnik priznao je da „satelitima ništa nije ustanovljeno“.⁴⁶ Poenta upotrebe „simulakrum-vesti“ bila je u tome što je dotično prikazivanje fotografija, u datome trenutku, poslužilo za skretanje pažnje s masakra i progona Srba iz Krajine.

Uvećanje broja žrtava srebreničkih muslimana treba posmatrati u još jednome kontekstu. Naime, „bosanski muslimanski zvaničnici tvrdili su da im je njihov lider Alija Izetbegović rekao da mu je Klinton rekao da bi do intervencije SAD moglo da dođe jedino ako bi Srbi pobili najmanje 5.000 ljudi u Srebrenici. Izetbegović je kasnije osporio da je izjavio tako nešto.“⁴⁷ Međutim, Hakija Meholjić, bivši šef srebreničke policije, rekao je da on i još njih sedmorica mogu da potvrde Izetbegovićevu izjavu o Klintonovom savetu.⁴⁸ Masakr u Srebrenici dogodio se između 10. i 19. jula 1995. Većina

⁴³ Steven Lee Meyers, „Making Sure War Crimes Aren't Forgotten“, *New York Times*, September 22, 1997.

⁴⁴ Džonston, D. (2005), *Suludi krstaši*, IGAM, Beograd, 142 [Johnstone, D. (2002), *Fools' Crusade*, Montly Teview Press, New York & Pluto Press, London].

⁴⁵ Vidi šire: Вуковић, С. (2000), „Сједињене Америчке Државе и разбијање Југославије“, *Социолошки истраживања*, год. 34. бр. 3–4 (<http://www.socioloskipregled.org.yu>).

⁴⁶ Vidi: Paul Quinn-Judge, „Reports of Atrocities Unconfirmed So Far: US Aerial Surveillance Reveals Little“, *Boston Globe*, July 27, 1995.

⁴⁷ Herman, S. E. (2006), p. 412; sve prema: *The Fall of Srebrenica (A/54/549)*, Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly Resolution 53/35, November 1, 1999, paragraph 115. (<http://www.haverford.edu/relg/sells/reports/UNSrebrenicareport.htm>)

⁴⁸ Hakija Meholjić (intervju), „5.000 muslimanskih glava za vojnu intervenciju“, *Dani*, 22. jun 1998: <http://cdsp.neu.edu/info/students/marko/dani/dani2.html>

izginulih muslimana bili su borci, a ne civili, jer su bosanski Srbi žene i decu poslali na sigurno.⁴⁹ Mnogi muslimani koji su izbegli iz Srebrenice, izbegli su u muslimanski deo BiH ili u Jugoslaviju: između 11. i 13. jula Drinu je prema SRJ preplivalo između 840 i 950 muslimana, što je gotovo cela brigada Bosanske muslimanske armije. Prema izveštaju Crvenog krsta, u Jugoslaviji ih je vlast u potpunosti zbrinula.⁵⁰

Najnovija nepotpuna istraživanja (kojih će, kako vreme prolazi, biti sve više) pokazuju da je u Memorijalnom centru i mazarju Potočari od ukupno 2.442 indentifikovanih i pokopanih do 11. jula 2006, sporno 914 imena (našla su se na prečišćenim spiskovima za izbore 1996). Osim toga, postoje čvrsti dokazi da su se u Memorijalnom centru i mazarju među sahranjenima našla imena 175 muslimana (Bošnjaka) koji su poginuli ili umrli pre ili posle jula 1995. godine.⁵¹ Dakle, otvara se niz pitanja, među kojima i to koliko je muslimanskih boraca poginulo u probou ka Tuzli (koji se procenjuje na oko 2.000 vojnika), i koliko je njih sahranjeno u Memorijalnom centru i mazarju Potočari; zatim, poznato je da su u okolini Srebrenice ekskomunicirana 2.082 tela muslimana. Koliko njih je poginulo u borbama sa srpskim snagama a koliko u međumuslimanskim obračunima – ta i mnoga druga pitanja ne postavljaju se (od zapadnih zvaničnika i medija), odnosno nastoji se da se uklone sva nezgodna pitanja, zato da se ne bi rušila uspostavljena paradigma: da su Srbi Zlo a muslimani nevine Žrtve.

Mitologizacija Srebrenice (i višestruko uvećanje broja žrtava) vešto je sprovedena kako bi se:

Prvo, naknadno obezbedio još jedan argument da se opravda učešće zapadnih vlada u rasturanju druge Jugoslavije, a posledica toga rasturanja je rat.

⁴⁹ Herman, S. E. (2006), p. 412.

⁵⁰ Sve prema: *Prosecutor to Miloshevic*, IT-02-54, Trial transcripts, December 10th, 2003, od strane 30340, linija 17, do strane 30341.

⁵¹ Prvi spisak od 87 imena su lica za koja je sudskim rešenjem (reč je o muslimanskim podacima matičnih knjiga umrlih) utvrđeno da su umrli u drugo vreme ili na drugom mestu. Na drugom spisku od 88 imena su lica za koja postoje dokazi (prilozi u knjizi) da su pokopani na raznim lokacijama, a to znači i stradali, pre jula 1995. godine – Иванишевић, М. (2007), *Сребреница јул 1995 – истражање за истином*, 147-166,

Drugo, na moralnom i političkom planu opravdali kako raniji tako i kasniji potezi „međunarodne zajednice“ protiv Srba i Srbije (sankcije, bombardovanje, odvajanje Kosova i Metohije).

Treće, imao, kad god to zatreba, argument protiv Republike Srpske i njenog potčinjavanja volji muslimansko-hrvatske koalicije skovane još u vreme ustaške Nezavisne Države Hrvatske.

Četvrto, dobila još jedna priča koja će služiti za konstantan pritisak na Srbiju, odnosno kako bi se, kad god je po njihovoj proceni „neposlušna“, učutkala i konačno stavila pod kontrolu Zapada. Zato u vreme godišnjih pomena svi evro-američki mediji na sva zvona trube o stradanju muslimana a potpuno prećutkuju stradanja Srba.

Peto, sakrila ili minimizovala uloga plavih šlemova, a to znači moćnih država Zapada udruženih u NATO, kako u stradanju Srba u srebreničkom kraju tako i stradanja samih muslimana.

Šesto, hrvatske vlasti dobrodošlicom su dočekale tvrdnje o srebreničkom masakru, „pošto je na taj način skrenuta pažnja s njihovog etničkog čišćenja Srba i muslimana iz zapadne Bosne (što su zapadni mediji gotovo u potpunosti prećutali) i obezbedila maska za već planirano etničko čišćenje nekoliko stotina hiljada Srba iz Kninske Krajine.“⁵²

I sedmi razlog: relativizacija hrvatskih zločina ili, u boljem slučaju, izjednačavanje srpskih sa hrvatskim zločinima (Jasenovac i druga stratišta širom Like, Korduna, Banije i Hercegovine) tokom Drugog svetskog rata. Odnosno, čini se sve kako bi se moglo reći: Nisu zločinci samo Hrvati već evo i Srbi.

Neprestano ponavljanje priče o Srebrenici i uveličavanje broja žrtava od raznih nevladinih organizacija u Srbiji jeste pravdanje, ili oduživanje, za novac (što se kamuflira na razne načine) koji one dobijaju od raznih međunarodnih sponzora učesnika ili pak podržavalaca u razbijanju druge Jugoslavije, bombardovanju SR Jugoslavije ili u satanizaciji Srba i Srbije.

* * *

Drugачije mišljenje može imati nekog, ali ne naročitog, uticaja samo ako je u interesu neke društvene grupe koja poseduje određenu društvenu i političku moć ili, pak, ako je lobi grupa, koja ga zastupa, posebno zaintere-

⁵² Herman, S. E. (2006), p. 412.

sovana, ili je za taj posao dobro plaćena. No, ni tada ono neće imati značajnijeg uticaja ako je navedeno mišljenje u suprotnosti sa državnim (nacionalnim) interesima, ili ako je to plod struktura koje dugo traju.⁵³

Ako u vidu imamo sve rečeno, interes zapadnih vlada bio je, po svemu sudeći, taj da se za balkansku tragediju, koju su u dobroj meri sami izazvali, optuži drugi; da bi se to ostvarilo, neće se libiti ni falsifikovanja iliti prekrajanja istorijskih činjenica. Primera za ovo ima bezbroj. Već 1915. godine nemački istoričar Majneke je nemačku i austrijsku krivicu pripisao Srbima: „Mi sa užasom okrećemo glavu od prizora strahota, koje su skrivili pripadnici srpskog naroda; nemački narod nikad nije uprljao svoju nacionalnu svest delima u kojima je toliko životinjskog nasilja i toliko bespravne surovosti, kao što su to učinili ovi Južni Sloveni.“⁵⁴ (O zločinima austrougarske vojske u porobljenoj Srbiji, posebno u Mačvi, neće, naravno, napisati nijedne reči.) U novim uslovima nešto slično će učiniti i poznati nemački istoričar Holm Zundhausen (Holm Sundhaussen).⁵⁵ Slične su optužbe i sada, samo što su se u izazivanju ove najnovije tragedije na Balkanu obilato koristile i produbljivale postojeće suprotnosti, kojih je u drugoj Jugoslaviji svako bilo. (Takvih ili sličnih suprotnosti ima i u drugim državama sveta, ali njihovi separatistički pokreti nisu ni podsticani niti potpomognuti diplomatski, novcem, propagandom i oružjem najmoćnijih država Zapada.) Neke od tih suprotnosti proizvodili su, u ranijem periodu, oni ili njihovi sadašnji saveznici.

⁵³ Primer je politika Velike Britanije prema Balkanu i Srbima u poslednja dva veka. Ona je, bez obzira na u samoj Britaniji suprotna mišljenja, prema Srbima u devetnaestom veku – vođena turkofilskom i antiruskom politikom, bila u suštini antisrpska [Ковић, М. (2007), *Дизраели и источно питање*, Clío, Београд], dok je o sadašnjoj politici prema Kosovu i Metohiji izlišno i govoriti.

⁵⁴ Meinecke (1915), *Die deutsche Erhebung von 1914*, Stuttgart und Berlin; nav. prema: Selesković, T. M. (1996), *Srbija u nemačkom javnom mnjenju 1914–1918*, Rad, Београд, 55.

⁵⁵ Зундхаусен, Х. (2008), *Историја Србије од 19. до 21. века*, Clío, Београд [Sundhaussen H. (2007), *Geschichte Serbiens 19. – 21. Jahrhundert*, ВЦ Verlag Ges. М.б. Н und Co. KG, Wien – Кулн – Weimar].

*Slobodan Vuković; PhD,
Institute of Social Science,
Belgrade*

MEDIA IN THE SERVICE OF THE STATE POLICY

In this article, the author analyzes the relation between the media, the employees in the media and the politician and state officials, i.e. on several examples the author analyzes how much national interests and official statements have influence on the media reports. The author also analyzes how much those interests could have influence on wrong informations and how much that could keep crimes on secret. The word is about the example of Srebrenica on one side, and on the other side about crimes that were committed around Srebrenica, but against Serbs. The crimes against Serbs were kept on secret, but the crimes against Muslims were exaggerated. The general conclusion is that there is no pluralism of informations when the word is about the national and geostrategic interests. An example of that could be found in the Yugoslav experience, the Gulf-war, the Russia-Georgia war, etc. However, we could talk about pluralism of informations, when the word is about internal affairs in the societies in which the freedom of expression of different religious, political, philosophical, moral values and concepts exists.

Key words: media; state interests; political interests; keeping secret on crimes against Serbs;